

muruială). Comparând coloana a doua cu tabelul sintetic din IDR I, p. 181 se constată nepreluarea variantelor de la *Alburnus Maior* în sistematizare. Alături de celelalte exemple de tăblițe cerate descoperite în Imperiu (de ex. la *Vindonissa* și *Vindolanda*) importanța celor de la *Alburnus Maior* este de necontestat. La paginile 19 și 28-29 autorii prezintă și metodele de investigare pe care cercetarea din ultimii ani le-a găsit a fi utilizabile în cazul tăblițelor cerate. Piese

descoperite pe teritoriul românesc nu au fost până acum investigate atât de amănunțit.

Expoziția și volumul de față arată o dată mai mult importanța epigrafiei minore pentru cunoașterea unor aspecte de viață cotidiană antică. Nu în ultimul rând, însă, este de reținut posibilitatea comunicării rezultatelor cercetărilor de istorie antică și arheologie publicului larg prin acest gen de studiu și prezentare.

Cristina-Georgeta Alexandrescu

MIRCEA D. MATEI, LUCIAN N. CHIȚESCU, *Cetatea de pământ de la Bârlad. Monografie arheologică*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2002, 178 p., 4 + 48 pl.

Cetatea de pământ de la Bârlad a putut fi cunoscută prin cercetările arheologice efectuate în anii 1958, 1961 și 1962, primele rezultate ale săpăturilor fiind publicate în paginile revistelor SCIV și Dacia, în 1959 și 1963. Apariția unei monografii în care autorii vechilor cercetări, Mircea D. Matei și Lucian N. Chițescu, prezintă o privire complexă asupra problematicei arheologice și istorice legate de această fortificație cu un loc aparte în sistemul defensiv al Moldovei medievale, trebuie în mod special apreciată.

Cuvântul înainte al autorilor precizează dificultățile cercetării, lipsa atenției față de resturile fortificației de lângă Bârlad și a protecției acestora, diferitele intervenții care au distrus vechile urme limitând suprafețele accesibile investigației. Rezultatele săpăturilor, chiar limitate, au fost considerate concludente pentru lămurirea problematicei fortificației, ținând seama de: repetarea în interior a unor elemente ale fortificației; starea precară de conservare a locuințelor de suprafață și îngreunarea cercetării celor semiadâncite de pânza de apă freatică; observația că, exceptând latura de vest, lipseau elemente de genul bastioanelor și porților, care nu ar fi fost necesare datorită terenului mlăștinos.

Monografia este structurată în două părți: prima (p. 7-67), privind descrierea cercetărilor, elementele de fortificare și locuințele, cea de a doua (p. 69-147), privind materialele arheologice descoperite.

Capitolul I al primei părți prezintă *așezarea geografică, istoricul cercetărilor, descrierea săpăturilor și stratigrafia* (p. 9-19). Foarte puținele

mențiuni documentare în legătură cu cetatea, mai târziu și puțin concludente, făceau necesare cercetări arheologice, care au avut și un caracter de salvare. Complexul a fost secționat pe axul longitudinal, perpendicular pe acesta fiind trasate alte secțiuni, completate de cercetări în suprafețe. În 1958 a fost săpată o secțiune lungă care străbătea platoul din fața fortificației, șanțul, valul și palisada, până în interiorul cetății. În 1961, prin deschiderea unor secțiuni și suprafețe, s-au obținut precizări privind stratigrafia, elementele fortificației și complexele din interior, iar în 1962 s-a cercetat intrarea cetății și s-au verificat observațiile anterioare. Astfel au fost obținute date privind stratigrafia, structura sistemului de fortificare și complexele de locuire. Unicul nivel de locuire și complexele care îi aparțin au fost datate prin materialul arheologic descoperit, inclusiv patru monede de la Ștefan cel Mare, în a doua jumătate a secolului al XV-lea. Interpretarea materialului arheologic coroborată cu interpretarea istorică a permis încadrarea cetății în sistemul de fortificații al Moldovei din a doua jumătate a secolului al XV-lea.

În capitolul II al primei părți (p. 20-33) sunt descrise *elementele de fortificație* ale cetății de pământ și de lemn de la Bârlad, fortificație cu caracter temporar, ridicată din cauza pericolului unei invazii, pentru a oferi posibilități de supraveghere a inamicului și de a opune o primă rezistență. Elementul defensiv principal este palisada, căreia i se adaugă valul de pământ și șanțul de apărare. Sunt precizate observațiile

efectuate, care au permis cunoașterea modului de amenajare a palisadei, din „pereți” de lemn susținuți de stâlpi groși fixați în două șanțuri paralele, cu spațiul interior umplut cu pământ bătut, menționându-se detaliile tehnice care nu au putut fi clarificate, rămânând elemente ipotetice. Se fac de asemenea precizări legate de problemele pe care le-a pus cercetarea șanțului de apărare, care despărțea cetatea de restul platoului precum și a valului ce înconjura palisada și a unui al doilea val, amenajat numai pe latura de vest, singurul loc unde se putea face legătura între cetate și platoul din față. Pe această latură se afla și intrarea, căutată în locul unde cercetarea terenului scotea în evidență o întrerupere a valului, intrare marcată prin resturile incendiate a două turnuri cu planul romboidal, ridicate concomitent cu palisada, închise cu o poartă de lemn și cu o groapă-capcană spre exterior. Elementele descoperite au permis reconstituirea aspectului turnurilor în partea inferioară și ipoteze privind partea superioară.

Capitolul III al primei părți (p. 34-67) cuprinde analiza locuințelor descoperite în interiorul cetății, care au putut fi cercetate în partea de vest a cetății, mai puțin afectată de intervenții moderne: *locuințe de suprafață* (p. 35-46) și *bordeie* (p. 46-58). În cazul fiecărei locuințe sunt prezentate observațiile legate de poziție, stratigrafie, dimensiuni, tehnică și particularități de construcție, elemente componente. În încheierea capitolului (p. 58-67) sunt prezentate o serie de considerații generale privind locuințele de cele două tipuri, care au fost utilizate o perioadă scurtă, fiind sintetizate observațiile privind forma locuințelor, tehnica de construcție, părțile componente, instalațiile de încălzire, inventarul descoperit. Complexele analizate sunt încadrate în orizontul arheologic al descoperirilor asemănătoare din Moldova și Țara Românească.

A doua parte a monografiei este dedicată *materialelor arheologice* descoperite în cursul celor trei campanii de săpături. Capitolul I (p. 72-118) cuprinde analiza *ceramicii*. La început sunt prezentate unele fragmente ceramice anterioare nivelului corespunzător perioadei de funcționare a cetății, unele greu de încadrat cronologic, altele putând fi datate în secolele VIII-IX sau XI-XII. Ceramica din a doua jumătate a secolului al XV-lea a fost descoperită

atât în cuprinsul locuințelor, cât și în stratul corespunzător perioadei de utilizare a cetății. Pasta ceramicii de diferite tipuri a fost analizată amănunțit. Din punct de vedere al formelor și destinației vaselor, ceramica descoperită la Bârlad a fost împărțită în mai multe categorii: *ceramica de bucătărie* (p. 79-92), *ceramica de masă* (p. 92-105) - căni cu toartă, pahare, cupe, străchini, *ceramica decorativă* (p. 105-106) și *ceramica cu destinație gospodărească* (fără legătură cu prepararea hranei sau consumarea acesteia), categorie mai puțin răspândită. Prezentarea materialului ceramic este încheiată de considerații de ordin general, privind dezvoltarea meșteșugului olăriei și aspecte legate de tehnica, factura și formele ceramicii, prin compararea diferitelor produse cu proveniență certă.

Al doilea capitol al acestei părți este dedicat *obiectelor lucrate din metal* (p. 119-147). Acestea au fost împărțite, potrivit destinației, în: *obiecte de uz casnic și unelte meșteșugărești* (p. 120-129), *piese de armament și echipament militar* - vârfuri de săgeți, bolțuri de arbaletă, vârfuri de lance (p. 129-136), *piese de harnașament* - pinteni, zăbale, catarame, scări de șa, *obiecte pentru îngrijirea cailor* - potcoave, caiele, țesale (p. 136-142) și *alte obiecte* - cuie, cârlige, drâmbă (p. 142-144), fiind amănunțit descrise.

Concluziile monografiei (p. 148-160) cuprind interesante considerații de ordin istoric, rezultând din interpretarea datelor arheologice. Cetatea de pământ și lemn de la Bârlad este încadrată în sistemul defensiv al Moldovei din timpul domniei lui Ștefan cel Mare, reprezentând o fortificație ușoară amenajată într-o regiune în care nu existau cetăți de piatră, pe una din căile posibile de înaintare a oștilor otomane. Pornind de la elementele de datare și de la observația că durata de existență a fost foarte scurtă, autorii au presupus încadrarea momentului ridicării fortificației în ansamblul pregătirilor militare care au urmat victoriei de la Vaslui din ianuarie 1475, evacuarea și distrugerea ei fiind pusă în legătură cu înaintarea oștilor otomane în vara anului 1476 pe o altă cale, mai spre vest. Considerațiile autorilor legate de componența socială a oștenilor adunați în cetate și de caracterul urban sau rural al produselor meșteșugărești folosite îndreptătesc constatarea că fortificația de pământ de la

Bârlad, prin rezultatele cercetării arheologice, deschide perspective pentru înțelegerea unor probleme care îi depășesc cadrul cronologic și teritorial.

Textul monografiei cuprinde și un rezumat în limba franceză (p. 161-176). Ilustrația, integral în afara textului, cuprinde patru planșe pliate de dimensiuni mai mari: planul cetății, planul intrării, profiluri ale unor secțiuni, reconstituiri ale palisadei și intrării în cetate (aparținând arhitectului Dinu Teodorescu), fotografii înfățișând valul și șanțul fortificației și săpăturile din zona

porții, planurile a 19 locuințe, de suprafață și bordeie, fotografii ale unor locuințe, numeroase desene și fotografii ale materialelor descoperite, ceramică și obiecte din metal.

Publicarea monografiei arheologice *Cetatea de pământ de la Bârlad* reprezintă o importantă contribuție la cunoașterea fortificațiilor medievale ale Moldovei, a unor aspecte care au putut fi cunoscute numai datorită cercetării arheologice.

Gheorghe I. Cantacuzino

ALEXANDRU ARTIMON, *Orașul medieval Troțuș în secolele XIV-XVII. Geneză și evoluție*, Direcția Județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniul Cultural Național Bacău, Editura Corgal Press, Bacău, 2003, 372 p. cu ilustrații.

Lucrarea privind originile și evoluția orașului medieval Troțuș reprezintă rezultatul unor cercetări stăruitoare de aproape trei decenii. Preocupările autorului pentru cunoașterea trecutului așezărilor urbane din partea de sud-vest a Moldovei și-au găsit expresia în teza sa de doctorat, publicată într-o formă inițială în 1998 cu titlul *Civilizația medievală urbană din secolele XIV-XVII (Bacău, Tg. Troțuș, Adjud)*. Bogăția datelor arheologice obținute în săpături arheologice timp de 25 de ani, precum și a informațiilor documentare, l-au determinat să dezvolte studiul prin această monografia istorico-arheologică, prezentată cu căldură în cuvântul înainte semnat de profesorul Victor Spinei.

În *introducere* (p. 15-29) sunt prezentate diferitele opinii în problemele genezei, evoluției și funcțiilor orașului medieval românesc, cu o atenție specială asupra lucrărilor dedicate vechilor târguri și orașe din Moldova, în multe cazuri informația arheologică având o importanță specială.

Cadrul natural al așezării (p. 31-36) și *dovezi ale locuirii în zonă până la apariția centrului urban* (p. 37-54) sunt tratate în următoarele două capitole, autorul insistând asupra condițiilor care au favorizat popularea acestui spațiu din cele mai îndepărtate timpuri. Pentru perioade mai vechi sunt citate diferite descoperiri din această zonă geografică, începând cu unele obiecte de silex din paleoliticul superior și cu

numeroasele așezări neolitice, cu descoperiri din epoca bronzului, cu cele hallstattiene și cele din așezări getice, descoperirile de monede grecești sau romane, sau cu cele din secolele IV-V, VI-VII, VIII-IX și X-XI. Pentru secolele XII-XIV, în lipsa unor informații arheologice sau a unor date documentare, sunt expuse considerații care pornesc de la diferite lucrări privind respectiva perioadă istorică.

Orașul Troțuș în izvoarele scrise este titlul celui de al patrulea capitol al lucrării (p. 55-85). El cuprinde analiza informațiilor din *izvoarele narative și documentare* (p. 55-73) și *informațiile furnizate de călători străini* (p. 73-85). Sunt prezentate opiniile privind originea toponimului, știrile din cronici privind evenimente importante care au avut loc în târgul de pe Troțuș sau în zona înconjurătoare, sunt amintite puținele date cuprinse în unele izvoare epigrafice sau cele furnizate de descoperirile numismatice. Un loc mai mare este acordat diferitelor date documentare privind Târgul Troțuș în cursul secolelor XV-XVIII – privilegii vamale, informații despre târgoveți, șoltuz și pârgari, despre vânzări de locuri sau case sau despre ocolul târgului – fiind descris și sigiliul orașului. Mărturiile călătorilor străini, începând cu cele din secolul al XV-lea și din cel următor, numeroasele relatări ale unor prelați catolici din ultima parte a secolului al XVI-lea și mai ales din cel de al